

*Голові разової спеціалізованої вченої ради PhD 12598
Хмельницького національного університету
д.е.н., професору Григоруку П.М.*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента,
декан факультету економіки і управління
Хмельницького національного університету

Карпенка Віталія Леонідовича

на дисертаційну роботу **Міракіна Василя Васильовича**

на тему: **«Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької
діяльності кооперативних об'єднань»**,

подану до разової спеціалізованої вченої ради Хмельницького національного
університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 – Економіка.

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з напрямками науково- дослідних робіт

Обрана тема дисертаційного дослідження Василя Міракіна є надзвичайно актуальною та своєчасною з огляду на сучасні соціально-економічні виклики, з якими стикається Україна. В умовах повномасштабної війни, руйнування аграрної інфраструктури, вимушених міграційних процесів та глибокої структурної перебудови економіки кооперативні об'єднання набувають ролі стратегічно важливого інструменту відновлення господарської активності сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Світовий досвід переконливо свідчить про значний потенціал кооперативного сектору як стабілізатора національних економік: за даними Міжнародного кооперативного альянсу, у країнах Європейського Союзу кооперативи об'єднують понад 300 млн членів, а їхній внесок у ВВП окремих держав перевищує 5–7%. Натомість в Україні кооперативний рух перебуває у стані неповного відновлення: інституційне середовище є фрагментованим, доступ до фінансування – обмеженим, а участь кооперативів у доданій вартості агропродовольчого ланцюга – мінімальною. У цьому контексті розробка комплексного соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань, здатного забезпечити узгодження економічних та соціальних цілей, оптимізувати управлінські процеси та використовувати інструменти цифровізації, є особливо актуальною як з наукової, так і з практичної точки зору.

Тема дисертації Міракіна В.В. безпосередньо пов'язана з науковими пріоритетами Хмельницького національного університету. Дисертацію виконано в рамках науково-дослідних тем «Цифрова трансформація торгівлі та діджиталізація митно-логістичного забезпечення бізнес-структур за умов диверсифікації міжнародних відносин у післявоєнній відбудові економіки України» (номер державної реєстрації 0122U200189) та «Соціально-економічні механізми розвитку людського капіталу в системі міжнародного маркетингового та логістичного забезпечення підприємницької діяльності в умовах трансформаційних змін» (номер державної реєстрації 0122U002372). Обрана проблематика органічно вписується у стратегічні напрями університетських досліджень та віддзеркалює сучасні пріоритети економічної політики держави у сфері повоєнного відновлення та інституційних трансформацій.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Міракіна В.В., відзначаються високим ступенем обґрунтованості та достовірності. Вони базуються на системному теоретичному аналізі широкого кола наукових джерел, які охоплюють напрацювання вітчизняних та зарубіжних учених з питань підприємництва, кооперативного руху, формування соціально-економічних механізмів та інституційного розвитку аграрного сектору. Автор продемонстрував глибоке знання еволюції економічних концепцій підприємництва – від класичних теорій Р. Кантільйона, А. Сміта, Ж.-Б. Сея, Й. Шумпетера, Ф. Найта до сучасних інституційних та інноваційних підходів П. Друкера, І. Кірцнера, М. Кассона, а також ґрунтовно дослідив теоретичну спадщину засновників кооперативного руху – Р. Оуена, Ш. Фур'є, Ф. Райффайзена, Х. Шульце-Деліча та діяльність Рочдейльських піонерів.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, матеріали регіональних органів влади Хмельницької області, дані звітності аграрних кооперативів, нормативно-правові акти України та міжнародних організацій (МКА, ФАО, Світовий банк), а також результати власних досліджень автора. Особливу увагу приділено аналізу динаміки розвитку кооперативного сектору України за період 2010–2024 років, що дозволило виявити ключові тенденції та обґрунтувати напрями вдосконалення інституційного середовища.

Дослідження базується на застосуванні широкого спектра загальнонаукових та спеціалізованих методів: історичного аналізу та теоретичного узагальнення, порівняльного аналізу і синтезу, системного аналізу, статистичних та графічних методів, економіко-математичного моделювання, абстрактно-логічного методу, а також методу аналізу ієрархій (АНР) при визначенні вагових коефіцієнтів Індексу інституційної зрілості

кооперації. Застосування багаторівневого аналітичного підходу та інтегрованої системи показників забезпечило високу достовірність отриманих результатів.

Результати дослідження отримали належну апробацію через публікацію в наукових фахових виданнях, у тому числі тих, що індексуються в міжнародних наукометричних базах (Index Copernicus, Google Scholar, WorldCat, ResearchBible). Основні висновки та пропозиції було представлено на семи міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях у містах Хмельницький, Львів, Ужгород, Київ, Кам'янець-Подільський, що свідчить про їх широке публічне обговорення та професійну експертизу.

Про практичну значущість і прикладну цінність дисертаційної роботи свідчить впровадження її результатів у діяльність низки установ і організацій.

Отже, поєднання фундаментального теоретичного базису, ґрунтовної емпіричної перевірки, широкого спектру використаних методів дослідження та результативної апробації забезпечує високий рівень обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації Міракіна В.В.

Зміст дисертаційної роботи

Дисертація Василя Васильовича Міракіна складається з анотації, вступу, трьох змістовно насичених розділів, висновків, переліку джерел посилання та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 292 сторінки, з яких основний текст охоплює 243 сторінки. Робота містить 43 таблиці та 38 рисунків, перелік джерел посилання на 17 сторінках, а також 22 сторінки додатків. Анотація займає 10 сторінок. Такий обсяг та структура свідчать про комплексність підходу до досліджуваної проблематики.

Структура дисертації є логічною та цілісною, узгоджується з метою і завданнями дослідження та дозволяє чітко простежити послідовність наукового пошуку. Робота написана в академічному стилі, широко

ілюстрована таблицями, рисунками, схемами та моделями, що сприяє кращому розумінню результатів і підтверджує наукову глибину проведеного дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, окреслено зв'язок із науковими програмами, відображено особистий внесок здобувача, а також подано дані щодо апробації результатів і публікацій за темою дисертації.

У першому розділі – «Теоретичні засади та еволюція підприємницької діяльності кооперативних об'єднань» – здійснено ґрунтовний аналіз еволюції наукових підходів до трактування підприємництва, розкрито його соціально-економічну природу, систематизовано принципи та організаційні моделі кооперативних об'єднань у контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду, обґрунтовано теоретико-методичні засади формування соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативів. Автором побудовано хронологічну схему еволюції підприємницької теорії від ринково-посередницького підходу до сучасних інституційних та інноваційних концепцій, а також систематизовано сім кооперативних принципів у редакції Міжнародного кооперативного альянсу.

Другий розділ – «Аналіз стану та тенденцій розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань в Україні» – присвячений комплексному аналізу інституційного середовища кооперативного підприємництва в Україні, статистично-аналітичній оцінці розвитку кооперативних об'єднань, а також оцінюванню економічної та соціальної ефективності аграрних кооперативів. Особливе місце в розділі займає авторський методичний підхід до кількісного оцінювання інституційного середовища кооперації через композитний Індекс інституційної зрілості кооперації (ІІЗК), розрахункове значення якого для України становить 0,321, що відповідає нижній межі середнього рівня. Здійснено компаративний аналіз з провідними країнами ЄС (Нідерланди, Данія, Франція), який підтвердив значне відставання вітчизняного

кооперативного сектору, особливо за компонентами координації та фінансування.

У третьому розділі – «Формування соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності аграрних кооперативних об'єднань» – запропоновано структурно-функціональну модель соціально-економічного механізму, що включає чотири взаємопов'язані блоки (цільовий, ресурсний, функціональний, результативний), реалізується у триєдиному вимірі (економічному, соціальному, інституційному) через п'ять функцій управління. Розроблено кластерно-кооперативну модель агропідприємництва, що інтегрує переваги територіальної концентрації з демократичними принципами кооперативного управління. Особливу увагу приділено практичній апробації механізму на прикладі пілотного проекту «Продукція з сільського двору до міської оселі» в Хмельницькому регіоні з обґрунтуванням бюджету (12,818 млн грн), очікуваних показників ефективності та оцінкою впливу на компоненти ПЗК.

Узагальнені у висновках положення підтверджують логіку проведених досліджень і підкріплюються впровадженням результатів у діяльність низки державних, освітніх, громадських і бізнес-структур. Практична цінність отриманих результатів відображена у відповідних довідках про впровадження.

Таким чином, зміст дисертації Міракіна В.В. повною мірою відповідає високим науковим стандартам, розкриває тему дослідження та демонструє високий рівень наукової зрілості здобувача.

Наукова новизна отриманих результатів

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертації Міракіна В.В., сформульовані самостійно та становлять вагомий особистий внесок у розвиток економічної науки, зокрема у сфері формування соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань.

Найважливішими науковими результатами, які отримано здобувачем, є наступні:

вперше розроблено методичний інструментарій кількісної діагностики інституційного середовища кооперації, ключовим елементом якого є композитний Індекс інституційної зрілості кооперації (ІЗК). Запропонований індекс інтегрує формальні (законодавство, фінансування, координація, інфраструктура) та неформальні (довіра) компоненти у єдиному вимірюваному показнику, що дозволяє перейти від фрагментарних якісних оцінок до інтегрованої кількісної діагностики та обґрунтовувати диференційовані рішення щодо розвитку кооперативного сектору.

удосконалено:

– трактування підприємницької діяльності, яке, на відміну від існуючих, поряд з традиційними ознаками (самостійність, ризик, інноваційність) акцентує засади солідарності, колективного розподілу ресурсів і спільної відповідальності, що відображає природу кооперативного підприємництва;

– системну модель факторів розвитку кооперативних об'єднань, що, на відміну від фрагментарних підходів, інтегрує інституційні, економічні та соціальні детермінанти з результатами діяльності через прямі та зворотні зв'язки і забезпечує можливість обґрунтування диференційованих стратегій підтримки на різних стадіях життєвого циклу кооперативу;

– концепцію соціально-економічного механізму розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань, яка, на відміну від наявних, поєднує системний, інституціональний і кооперативний підходи в тривимірній архітектурі (економічний, соціальний, інституціональний виміри) з п'ятиблоковою структурою, що узгоджує економічні та соціальні інтереси учасників кооперативних відносин;

– кластерно-кооперативну модель агропідприємництва, яка, на відміну від класичних кластерних рішень, інтегрує переваги територіальної концентрації з демократичними принципами кооперативного управління та

забезпечує вертикальну інтеграцію ланцюга «село – місто» зі справедливим перерозподілом доданої вартості на користь дрібних товаровиробників;

дістали подальшого розвитку:

– визначення поняття «підприємство» як динамічної соціально-економічної системи інтеграції ресурсів, що враховує специфіку колективних об'єднань та слугує теоретико-методичною основою для обґрунтування складових механізму;

– концепція Інтегрованої моделі цифрової кооперативної екосистеми, яка синергетично поєднує цифровізацію та інституційне реформування у трирівневій архітектурі: інфраструктурно-технологічний рівень («e-Coop», блокчейн-реєстр членства), інституційно-правовий («Цифрове Кооперативне Товариство», токенизація паїв) і координаційно-сервісний (Національний сервісний хаб);

– структурно-функціональна модель соціально-економічного механізму розвитку аграрних кооперативних об'єднань, інтегрована з ПЗК як цільовим індикатором, що забезпечує циклічне управління розвитком кооперативного підприємництва на макро-, мезо- та мікрорівнях із вбудованим зворотним зв'язком.

Таким чином, наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження Міракіна В.В. підтверджує його актуальність, теоретичну глибину та практичну значущість.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Результати дисертаційної роботи Міракіна В.В. мають вагомое теоретичне та прикладне значення. Теоретичні положення доведено до рівня конкретних методичних підходів та науково обґрунтованих рекомендацій, які можуть бути використані для формування державної політики у сфері розвитку кооперативного сектору, з урахуванням сучасних викликів цифровізації, повоєнної відбудови та структурної перебудови економіки.

Практична цінність результатів полягає у можливості їх застосування в управлінській, регуляторній, інвестиційній та регіональній політиці. Зокрема, запропонована методика розрахунку Індексу інституційної зрілості кооперації, кластерно-кооперативна модель агропідприємництва, а також структурно-функціональна модель соціально-економічного механізму можуть слугувати інструментом діагностики стану кооперативного середовища, обґрунтування управлінських рішень щодо його розвитку та моніторингу динаміки інституційних змін на регіональному та національному рівнях.

Практична значущість дослідження підтверджується впровадженням його результатів у діяльність низки державних і громадських організацій, зокрема:

– Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 4562-34/2025 від 23.12.2025);

– Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 1973-4/2025 від 26.12.2025);

– Постійної комісії з питань гуманітарної та соціальної політики Хмельницької районної ради (довідка № 09-16/2025 від 22.12.2025);

– ГО «Вінницький Бізнес Клуб» (довідка про впровадження № 4/19 від 15.12.2025);

– ТОВ «ДІАЛОГ-ЦЕНТР» (довідка про впровадження № В-18-4 від 19.12.2025);

– ТОВ «Велесове Поле» (довідка про впровадження № 15/6 від 27.12.2025);

– ТОВ «Дубово-Агро» (довідка про впровадження № 234 від 24.12.2025).

Окрім того, положення дисертаційної роботи інтегровано в освітній процес Хмельницького національного університету та використовуються при викладанні навчальних дисциплін «Соціальна економіка», «Організація діяльності підприємства», «Економіка суб'єктів підприємницької діяльності», «Основи підприємництва», що підтверджує їх практичну придатність для

формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у сфері економіки.

Таким чином, дисертація має важливе значення як для розвитку наукових досліджень у сфері кооперативного підприємництва, так і для підвищення ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері.

Повнота викладення наукових і практичних результатів дисертації в опублікованих роботах

За результатами дисертаційного дослідження Міракіна В.В. опубліковано 13 одноосібних наукових праць загальним обсягом 3,27 друкованих аркуші, з яких 4 наукових статті надруковано у фахових виданнях України загальним обсягом 1,49 друкованих аркуші, що індексуються в міжнародних наукометричних базах. Окремі положення роботи висвітлено у тезах доповідей на 7 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що відбулися у містах Хмельницький, Львів, Ужгород, Київ, Кам'янець-Подільський.

Зміст опублікованих праць охоплює ключові теоретичні положення, методичні розробки, емпіричні результати та практичні рекомендації дисертації, зокрема: еволюцію наукових підходів до трактування підприємництва, принципи та форми сільськогосподарської кооперації, методичний підхід до оцінювання ефективності функціонування кооперативів, організаційно-економічні засади функціонування кооперативних структур у сільському господарстві, а також узагальнення зарубіжного досвіду розвитку сільськогосподарської кооперації.

Кількість, структура та зміст опублікованих матеріалів свідчать про достатню повноту викладення результатів дослідження, що відповідає чинним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Публікації демонструють послідовність наукового пошуку та підтверджують наукову самостійність здобувача.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Аналіз тексту дисертаційної роботи Міракіна В.В., а також опублікованих за темою дослідження наукових праць свідчить про дотримання автором принципів академічної доброчесності. Дисертація не містить ознак плагіату чи інших форм порушення етичних норм наукової діяльності.

У роботі належним чином оформлено посилання на використані джерела при запозиченні ідей, тверджень, наукових підходів та фактологічних матеріалів. Використання літературних джерел, аналітичної інформації, законодавчої бази та статистичних даних здійснено з дотриманням вимог чинного законодавства України про авторське право і суміжні права.

Усі наукові праці автора за темою дисертаційного дослідження є одноосібними, що однозначно підтверджує самостійний характер виконаної наукової роботи та особистий внесок здобувача.

Таким чином, дисертаційна робота Міракіна В.В. повністю відповідає вимогам академічної доброчесності та етичним стандартам проведення наукових досліджень.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Наукові результати, отримані в дисертаційному дослідженні, а також їх практичне значення свідчать про актуальність і вагомість проведеної роботи. Водночас до окремих положень дисертації можна висловити низку дискусійних міркувань, що потребують уточнення або додаткового пояснення:

1. У роботі автор приділяє значну увагу розмежуванню класичного підприємництва та підприємницької діяльності кооперативних об'єднань, формулюючи розширене авторське визначення цих категорій. Водночас у тексті дисертації не завжди чітко простежується межа між «підприємницькою діяльністю кооперативу» та «соціальною місією кооперативу» – особливо у випадках, коли йдеться про обслуговуючі та споживчі кооперативи, які формально не орієнтовані на отримання прибутку. Доцільно було б більш

чітко окреслити критерії, за якими діяльність кооперативу можна класифікувати як підприємницьку, а також уточнити співвідношення комерційних та некомерційних компонентів у структурі соціально-економічного механізму.

2. Запропонований автором композитний Індекс інституційної зрілості кооперації (ІЗК) є цінним методичним інструментом, проте його обґрунтування могло б бути посилене додатковими аргументами щодо репрезентативності експертної панелі. Залучення 16 експертів для визначення вагових коефіцієнтів методом аналізу ієрархій (АНР) є мінімально достатнім, однак робота виграла б від розширення панелі експертів та проведення перевірки внутрішньої узгодженості оцінок (зокрема, розрахунку коефіцієнта конкордації Кендалла). Крім того, доцільно було б обґрунтувати вибір саме п'яти компонентів індексу та порівняти запропонований показник з альтернативними методиками оцінювання інституційного середовища, що застосовуються Світовим банком, ОЕСР чи Європейським банком реконструкції та розвитку.

3. Інтегрована модель цифрової кооперативної екосистеми, представлена у роботі, є концептуально змістовною та інноваційною, проте робота виграла б від детальнішого опрацювання дорожньої карти її імплементації в умовах України. Зокрема, бажано було б навести оцінку інвестиційних потреб для запровадження модуля «e-Соор» у системі «Дія», розрахунок очікуваного періоду окупності та сценарне моделювання впливу токенизації пайових внесків на інвестиційну привабливість кооперативів. Це дозволило б зміцнити аргументацію щодо доцільності та реалістичності запропонованих цифрових трансформацій.

4. Кластерно-кооперативна модель агропідприємництва є важливим прикладним результатом дисертації, проте її обґрунтування могло б бути доповнене сценарним аналізом чутливості ключових показників ефективності пілотного проекту «Продукція з сільського двору до міської оселі» до зміни макроекономічних умов (інфляція, валютний курс, рівень купівельної

спроможності міського населення). Особливо це актуально в умовах війни, коли волатильність економічних параметрів є значно вищою за докризовий період. Розгляд оптимістичного, базового та песимістичного сценаріїв реалізації проєкту суттєво підвищив би практичну цінність розрахунків.

5. У другому розділі здійснено компаративний аналіз показників розвитку кооперативного сектору України з провідними країнами ЄС (Нідерланди, Данія, Франція). Однак, з огляду на суттєві відмінності в історичних, інституційних та культурних умовах, доцільно було б розширити порівняльну базу за рахунок країн зі схожою постсоціалістичною спадщиною (Польща, Литва, Латвія, Естонія, Чехія), що зазнали інституційних трансформацій кооперативного сектору в період євроінтеграції. Такий підхід дозволив би сформулювати більш реалістичні цільові орієнтири для розвитку вітчизняної кооперативної системи та виокремити придатні для перенесення інституційні практики.

Викладені зауваження мають дискусійний характер, не зменшують наукової та практичної цінності результатів дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, сутність та доведеність положень наукової новизни.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Міракіна Василя Васильовича на тему «Соціально-економічний механізм розвитку підприємницької діяльності кооперативних об'єднань» є завершеним результатом самостійного наукового дослідження, у якому автором отримано низку нових теоретично і методично обґрунтованих результатів. У роботі запропоновано концептуальні підходи, авторські визначення та інструментарій оцінювання й удосконалення інституційного середовища кооперації, які суттєво доповнюють і розвивають наукові засади у сфері економіки.

Проведений аналіз змісту, структури, наукової новизни, ступеня обґрунтованості результатів, а також відповідності оформлення дисертації встановлює, що дана робота повністю відповідає вимогам Порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами). За результатами розгляду можна стверджувати, що її автор – Міракін Василь Васильович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка, галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

к.е.н., доцент, декан факультету економіки
і управління Хмельницького
національного університету

Віталій КАРПЕНКО

ЗАСВІДЧУЮ

Проректор з наукової роботи
Хмельницького національного
університету

Олег СИНЮК